

1 **Il 'homo carnivorus' ni la damonda conta carn ch'ils emprems carstgauns magliavan**

2 Pils simpatisants dalla dieta dil Temps da Crap tumpriv (entochen circa 10'000 a. Cr.) ei la
3 caussa clara. Tenor els vivevan ils carstgauns da quei temps pli sanadeivel, eran pli satels e
4 pli fits. Els magliavan caussas, allas qualas lur specia era s'endisada dapi tschiensmellis onns:
5 legums, pèschs, fretgs da mar, carn selvadi, ovs, fretgs, coclas, jarvas, bulius, nuschs e buns
6 grass sco per exempel ieli d'ulivas. Products elavurai sco zucher, tratgas precuschinadas e
7 finidas sco era grass industrials ni era alcohol, latg e graun devi aunc buca da quei temps.

8 Ils antropologs (scienziats che s'occupeschan digl origin e dil svilup dils carstgauns) Miki Ben-
9 Dor e Ran Barkai dall'Universitad da Tel Aviv scrivon perencunter en ina vasta analisa dil
10 magazin specialisau «Yearbook of Physical Anthropology» ch'ils antenats dils carstgauns
11 moderns hagian magliau cunzun carn e grass dad animals, e quei gia ella fasa tumpriva dil
12 svilup dils carstgauns avon circa dus milliuns onns. Pér cura ch'animals pli gronds seigien
13 morts ora en diversas parts dil mund e talas fontaunas da nutriment seigien vegnidas pli
14 scarsas encunter la fin dil Temps da Crap, hagian ils carstgauns entschiet ad augmentar
15 successivamein lur cumpart da nutriment vegetal, entochen ch'els hagian finalmein entschiet
16 – avon circa 10'000 onns – a domesticar animals sco era a cultivar plontas – per daventar
17 purs.

18 Ils antropologs israelits han evaluau in'enorma massa datas per far lur analisa, han rimnau
19 informaziuns da varga 400 lavurs scientificas da tut gener che s'occupeschan dad ina da-
20 monda centrala: Ein ils carstgauns dil Temps da Crap stai carnivors (creatiras che maglian
21 quasi mo carn) ni plitost omnivors (creatiras che maglian tut)?

22 Per reconstruir il nutriment dils carstgauns dil Temps da Crap han ils perscrutaders evaluau
23 retschercas davart il metabolissem sco era davart diversas datas geneticas e midadas dalla
24 statura e dil tschurvi. «Il cumputament human semida spert, l'evoluziun ei denton plauna ed
25 il tgierp seregorda era da sias pli veglias ragischs historicas», argumentescha Ben-Dor.

26 Ils antropologs israelits Ben-Dor e Barkai emprovan per exempel da cumprovar lur hipotesa
27 cun la concentrasiun d'acid el magun dils carstgauns tumprivs. Quella seigi en nos maguns
28 aulta, cumparegliau cun omnivors e schizun cun auters animals scarponts. Cun quei ch'ei drovi
29 fetg bia energia da producir aschi bia acid e per tener la concentrasiun aschi aulta, stoppi ei
30 dar in motiv impurtont persuerter.

31 Carstgauns prehistorics ein i a catscha d'animals gronds. La carn tunscheva savens per plirs
32 dis ni schizun per jamnas ed era buca protegida dad ir en mal sco ozildi cun metter la carn en
33 frestgera. Carn veglia cunteneva aschia immens biaras bacterias. Igl acid agressiv dil magun
34 sli giava quei problem. La concentrasiun d'acid fetg aulta interpreteschan ils perscrutaders sco
35 relict dil vargau, ella seigi in «mussament ch'ins hagi consumau biars products d'animals».
36 L'aulta concentrasiun d'acid protegi aunc oz da bacterias nuscheivlas.

37 Il secund indezi impurtont ch'il carstgaun ha in vargau genetic sco animal scarpont, ei la struc-
38 tura dallas cellas da grass dil tgierp. Omnivors arcunan il grass dil tgierp en in relativ pign
39 diember da grondas cellas da grass, animals scarponts d'ozildi sco era ils carstgauns fan
40 exactamein il cuntrari: Els possedan fetg biaras, persuerter relativamein pintgas cellas da
41 grass.

42 Era fastitgs archeologics sustegnien lur hipotesa, argumenteschan ils perscrutaders israelits.
43 Aschia muossien analisas d'isotops stabils ell'ossa da carstgauns prehistorics che quels
44 hagian magliau carn fetg grassa, pli probabel derivi quella carn dad animals gronds. «Far
45 catscha sin animals gronds ei buc in hobi», di Ben-Dor. «Far buna catscha pretenda ina gronda
46 savida.» Ben-Dor renviescha allas numerusas restonzas dad animals gronds sco ils mam-
47 muts, ils elefants ni ils rinoceros ch'archeologs han anflau sin plazzals d'excavaziun da car-
48 stgauns tumprivs. Talas restonzas demuossien claramain ch'il carstgaun eri fetg cumpetents
49 sco catschadur d'animals gronds.

50 Per entgins auters antropologs va la hipotesa dils perscrutaders israelits memia lunsch. «Il
51 homo erectus tumpriv era segiramein aunc buc in carnivor fetg specialisau», di Friedmann
52 Schrenk, antropolog da Francfurt. «Il homo erectus haveva aunc neginas tecnicas adattadas
53 per far catscha. Quei che vegn ad haver funcziunau bein, ei la habilitad da scatschar animals
54 scarponts d'animals gest scarpai, per exempel cun trer crappa sin quels, aschia che cadavers
55 seigien segir adina stai ina part dil nutriment.»

56 Era Chris Stringer dil «Natural History Museum» a Londra dubeta dalla hipotesa dils perscruta-
57 ders israelits. «Jeu manegel buca che carstgauns tumprivs hagian magliau dapertut mo carn
58 e cheutras mo ina sort da nutriment. Nos dents e quels dils carstgauns tumprivs vesan ora sco
59 quels dad omnivors, semegliants a quels da pors ed uors.» Ils carstgauns seigien – pli baul
60 sco era oz – stai opportunists che seigien adina puspei s'adattai e senutri da quei ch'els hagian
61 anflau. Siu facit: «Rimnar e magliar plontas sto adina esser stau ina part dil nutriment dils
62 carstgauns tumprivs.»

63 Ch'ils carstgauns tumprivs hagian era magliau plontas, snegan ils perscrutaders israelits buc.
64 Els seigien denton senz'auter stai habels da far catscha sin animals gronds sco per exempel
65 sin elefants, hagian cavau foss en vias ch'ils elefants duvravian per arrivar allas fontaunas
66 d'aua, di Ben-Dor. Il carstgaun hagi buca surviviu cun senutrir a moda flexibla, mobein hagi
67 d'engraziar siu surviver a sia habilitad da far catscha sin animals gronds. Perquei che las
68 cundiziuns climaticas seigien denton semidadas ed ils animals scarponts seigien cheutras
69 buca pli vegni aschi gronds, hagi il carstgaun stuiu encurir fontaunas da nutriment vegetalas.

70 «Per mei ein ils carstgauns tumprivs plitost stai gronds sfarlatauners», di Schrenk. Els fagevan
71 bein catscha sin animals gronds, magliadas vegnevan denton mo certas parts digl animal. Ins
72 duvrava ed elavurava plitost las pials, ils dents liungs ni ils corns. Tenor Schrenk para aschia
73 era il sfarlatem dad haver sias ragischs el Temps da Crap tumpriv.